

לא מוכח עוד דפליגי מאן דלא פרשי על סברת מאן דפרשי דגם בתקרות כלים לא מהני ביטול, ומש"ה מסקנת הראב"ד דלא מהני ביטול לכל דיש לו שם תקרות ואפילו כלים.

ועכשיו מצאתי בשער המלך (הלכות לולב פ"ח ה"א) שתמה ג"כ על הבית
יוסף והכריח דלהרמב"ם יש חילוק בין תקרות לתקרות, אלא שהוא אינו מחלק בין כלים למאכל אלא מחלק דתקרות שהוא כעין פנים אסור ואין לה ביטול ותקרות שאינה כעין פנים דהיינו שאינה זריקה משתברת ג"כ אסור אלא דמהני לה ביטול (ועי"ש בפנים יישוב הסוגיא ג"א.). ולפי דבריו בשב"ר מקל לפני ע"ז כיון דהוי כעין זבח דקרא אין לו בטילה עולמית, אבל מלשון הרמב"ם נראה שהוא מחלק בין כלים לאוכלים כמו שכתבתי לעיל, וא"כ גם בשב"ר מקל לפני מהני ביטול.

ואפשר ג"כ לפרש דברי הראב"ד כדברי השער המלך, דמאן דלא פרשי ס"ל ג"כ דתקרות כלים אסור אלא כיון דלא הוי כעין פנים דליכא זריקה משתברת אף דיש ביטול מ"מ הוא אסור, אבל ס"ל דאין הלכה כן וכמו דמשמע מדבריו (דף נ"א:) דכתב דהא מים ומלח אסור לפנים מן הקלקלן הוא משום דשמא נעשה לו תקרות, והטעם דלא פסק כן הוא משום מאי דהקשה רבא (דף נ"ב.) אלא מעתה אבני בית מרקוליס במה יאסרו, וכולהו אמוראי שם ס"ל דאם ליכא כעין פנים מותר, אבל מ"מ כלים שחתכן מתחילה לכך דהיינו כעין שחיטה נאסרת מדין תקרות ואין להם ביטול, ומ"מ טהרו מטומאתן כיון שיש להם טהרה במקוה.

ודע דשם תקרות אוכלין תלוי בשעה שנעשה תקרות, ולפיכך שחט בהמה לתקרות חשוב כל הבהמה כתקרות אוכל ואין לה ביטול, ולפיכך אם עשה מעורו סנדל אין לה ביטול (עי' יבמות ק"ג:).

ד) וכן נראה דדעת רבינו חננאל כהרמב"ם, דכתב (נ.) וז"ל, ומאן דלא פריש סבר אם היא תקרות דעבודת כוכבים כעין תקרות פנים, פירוש כגון קרבן בהמה וכיוצא בה, הוי תקרות, ואם לאו לא הוי תקרות עכ"ל, ומשמעות דבריו הוא דדוקא כעין בהמה נקרא תקרות (לענין שלא יבטל עי' בסוף הסעיף) ולא שאר דברים. וכמו שכתב הוא יותר מפורש לקמן (נ"א:) למה עובד כוכבים שחיפה באבני מרקוליס הדרכים מותרות וכו' והנני מפרקה, האי תנא דמתיר סבר בעינן תקרות בהמה כעין תקרות פנים בקודש, אבל תקרות אבנים לאו תקרות היא עכ"ל, אלמא דהחילוק הוא אם הוא בהמה או אבנים ואין החילוק אם משתבר או לו, ומ"מ גם למאן דהתיר הוא רק בעובד כוכבים אבל ישראל שהביא אסור מחמת תקרות, דמ"מ תקרות מקרי אלא שיש לה ביטול, וישראל אין יכול לבטל.

וכן כתב לקמן (נ"ב.) בהדיא וז"ל, תקרות עבודת כוכבים של אוכלים מהו, פירוש אם יחזור ויבטלם בטלה טומאתן אי לא, תיבעי ליה כלים, כלים לא מיבעיא ליה כיון דאית להו טהרה במקוה כי מבטיל להו בשבורה טומאה

נמי בטילה, כי קא מיבעיא אוכלין, ותיבעי ליה עבודת כוכבים גופה וכו', כי קא מיבעיא ליה תקרובת עבודת כוכבים של אוכלין דאיתקש למת וכו' עכ"ל, הנה הר"ח לא כתב בתיבעי ליה כלים דהיינו משמשין, וא"כ תיבעי ליה כלים הוא כפשוטו דהיינו תקרובת של כלים, וכתב כיון דאית ליה טהרה במקוה כי מבטיל להו בשבורה טומאה "נמי" בטילה, והיינו דכיון דהאיסור בטילה הטומאה "נמי" בטילה, וזהו כהרמב"ם דתקרובת כלים אית להו ביטול, וכמו שפירש הר"ח סברת האי מאן דלא פריש לעיל.

(ה) ונראה דגם רש"י ס"ל כעין זה, דיש חילוק בין תקרובת אוכלים שהוא כעין פנים ממש (אלא דלרש"י נכלל בזה גם קטורת אף שיש מיני בשמים שאינן נאכלים) דאין להם ביטול, לתקרובת דברים שאינם אוכלים ונעשים תקרובת ע"י זריקה משתברת שהם נאסרים אבל יש להם ביטול.

דהנה כתב רש"י (ע"ז נ. בד"ה כעין) וז"ל, כעין פנים, זבחים שבמקדש דהוי תקרובת, כדכתיב זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, אלמא דומה כלפנים קרי זבח עבודת כוכבים, ואבנים אין עובדין להם (צ"ל בהם ע"י רש"ש) בפנים עכ"ל, משמע דשם תקרובת (עכ"פ לדין ביטול שהסוגיא מיירי בו כאן) תלוי אם החפצא הוא דבר שעובים בו בפנים, ואינו תלוי במעשה העבודה שהוא כעין מעשה עבודת פנים.

ובתוס' (נ. בד"ה בעינן) ז"ל, פירש רבי שמואל בשם רבי שלמה וז"ל, כעין פנים מן זביחה דפנים וה"ה לכל שאר תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך, וכל העולים לגבי מזבח מיקרו תקרובת עבודת כוכבים לענין שאין יכולין ליבטל והם כל מיני מאכל, וכדתנן נמי במתניתין יינות שמנים וסלתות, הלכך הני אבנים לא הוי תקרובת עכ"ל, משמעותו דרק מאכלים הוא דנקרא תקרובת.

ומה שכתב ה"ה לכל שאר תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך, לאו היינו עבודת קיטור וניסוך אלא היינו מין שמקטירין על האשים ומין שמנסכין, דהא אמר ה"ה לכל שאר תקרובת דמזבח ולא אמר דה"ה לכל שאר עבודת המזבח, משמע מזה דהיינו דברים שמקריבין על המזבח, וקיטור היינו שמן או סולת (ואפשר גם קטורת שמקריבין על מזבח הפנימי אלא שכללא דמאכלים הוא על מזבח החיצון) וניסוך היינו יין ומין זבחים היינו חלב או בשר. ועוד דאם רש"י חושב כאן שתי מיני תקרובת, חדא כשעושה עבודה כעין פנים וחדא כשמביא דבר שהוא כעין פנים, א"כ הול"ל תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך "וכן כל" העולים לגבי מזבח, או לכתוב "וגם כל" העולים לגבי מזבח, כיון שהם שתי מיני תקרובת נפרדים.

וכן מוכח דזהו כוונת רש"י, מלשון התוס' דפליג על רש"י וכתב וז"ל, לכן נראה לפרש כעין פנים כעין זביחה וזריקה דבר המשתבר עכ"ל, משמע מזה דלרש"י הפירוש כעין פנים הוא רק דברים שמביאים בפנים, דאם פירוש ויש"י הוא או מעשה שהוא כעין פנים או דבר שמביאים בפנים, אחד משניהם נקרא

כעין פנים, א"כ הו"ל לתוס' למימר לכן נראה לפרש כעין פנים הוא רק כעין זביחה דבר המשתבר בלבד.

גם ממה שכתב רש"י וכל העולים לגבי מזבח "מיקרו תקרובת" עבודת כוכבים "לענין שאין יכולין ליבטל" והם כל מיני מאכל, ממה שהוסיף רש"י "לענין שאין יכולין ליבטל", משמע שיש דברים "מיקרו תקרובת" לענין איסור (והם כל הדברים שעושים בו זריקה משתברת), אלא דלענין שאין יכולין ליבטל לא "מיקרו תקרובת" רק דברים שהם עולים על גבי מזבח והם כל מיני מאכל דוקא, וזהו דקאמר הגמרא כאן, בענין כעין פנים, דרק מה שהוא ממש כעין פנים אין לו ביטול.

וכן מוכח ממה שכתב רש"י (נ"א.) שבר מקל לפניה חייב ונאסרת, המקל בין שעבודתה בשבירה בין שאין עבודתה בשבירה היא עבודה להתחייב, והוא תקרובת "ליאסר" כדאמרן דכעין "זביחה" היא, ולאחר זה כתב רש"י, ותקרובת לחבירתה וכו' אבל תקרובת "למהוי זבחי מתים שאין בטלין עולמית" לא הווי דכעין "פנים" בעינן עכ"ל, מלשונו משמע דליאסר די במה שהיא כעין זביחה אבל שיהא זבחי מתים דהיינו שאינו בטל הוא דוקא כעין פנים ממש.

נמצא דשיטת רש"י והרשב"ם (שהסכים לרש"י) דוקא דבר שהוא כעין פנים ממש, דהיינו מה שמקריבים או מקטירים או מנסכים על המזבח נעשה זבחי מתים שלא יבטל, אבל כל שהוא רק בבחינת כעין זביחה דהיינו זריקה משתברת אף דנעשה תקרובת ליאסר מ"מ יש לו ביטול.

והא דפירש רש"י (נ"ב.) ותבעי לך כלים, דמיירי בנשתמשו בהן לעבודת כוכבים, ולא פירש דמיירי בתקרובת בכלים דיש להם ביטול, י"ל דס"ל דרבי יוחנן לית ליה תקרובת כלים דבעינן כעין פנים ממש, וכמ"ש הרמב"ן והריטב"א, או י"ל משום דתקרובת כלים לא שכיחי, דהוא דוקא בהתיכן לכתחלה לכך, ולא שייך למיפרך על רבי יוחנן למה בעי באוכלין הול"ל למיבעיא בכלים.

ו) וכן נראה שהוא דעת הרא"ש, דהנה הביא דברי רש"י וכתב שם ג"כ האי לישנא וז"ל כעין זביחה דפנים וה"ה לכל שאר תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך, וכל העולין על המזבח כיוצא בהן מיקרו תקרובת עבודת כוכבים "לענין שלא יכולים ליבטל" עכ"ל, וברא"ש הוא יותר בולט האי לישנא, דהא הרא"ש הסמיך דברי רש"י על דברי רבי יוחנן שלא דיבר אודות ביטול רק אודות איסור, ומ"מ לא דילג מה שכתב רש"י "לענין שלא יכולים ליבטל".

וכן נראה ממה שהביא הרא"ש מה דאמר רב גידל אמר רב מנין לתקרובת עבודת כוכבים שאין לה ביטול, על המשנה מצא בראשו כסות, ולא כתב דבריו בסוגיא דמשנה הקודמת, והיינו להראות דדברי רב גידל בשם תקרובת שלא ליבטל קאי על מה שאמר המשנה "וכל כיוצא בו קרב לגבי מזבח", ורק אותם דברים אין להם ביטול.

^{והיכי דמי} וכן נראה משמעות הטור (יו"ד קל"ט) דכתב וז"ל, והיכי דמי נזי והיכי דמי תקרובת וכו', תקרובת, כל שכיוצא בו קרב על המזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר יינות שמנים וסלתות מים ומלח, אם עשה ממנו תקרובת, שהניחו לפניו לשם תקרובת, נאסר מיד אפילו לא עשה ממנו עבודת פנים וגם לא הקטירו ממנו כלום אלא נתנו לפניו לתקרובת נעשה זבחי מתים, אבל בדבר שאין מקריבין ממנו בפנים, אינו נאסר אלא א"כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתכרת וכו' עכ"ל.

^{ולכאורה} מה שאמר הטור "נעשה זבחי מתים" הוא דברים יתירים אם פירושו הוא רק דנאסר. דאם מה שכתב אפילו לא נעשה ממנו עבודת פנים נמשך למעלה דנאסר מיד אפילו לא עשה עבודת פנים, אין צריך לסיים כלל בחיבות "נעשה זבחי מתים". ואם מה שכתב אפילו לא עשה נמשך למטה למה שינה לשונו היה לו לומר נאסר, וגם לא צריך לומר כלל כיון שהיה יכול לחברו למעלה.

^{אלא} רצון הטור בזבחי מתים הוא לומר דאין לו ביטול, ופירוש דבריו הוא זה, דתחלה כתב דכשהניחו לפניו נאסר מיד, ושלא תאמר דרק לגבי איסור די בהנחה בעלמא, אבל ליקרא זבחי מתים דלא יהא להם ביטול צריכין שתיים הנחה וגם זביחה כעין מה שכתב בקרא, על זה הוסיף אפילו לא עשה עבודת פנים נעשה זבחי מתים.

ולפי זה נמצא דבתקרובת פנים כתב שני דברים, חדא דנאסר והשני דנעשה זבחי מתים, ובכעין זריקה משתכרת לא הזכיר רק נאסר, ולא אמר נאסר ונעשה זבחי מתים, א"כ משמעו כמו שכתבתי בדברי רש"י דאין זה תקרובת לדין ביטול רק לדין איסור. ובאמת הבית יוסף דס"ל דאין חילוק בין תקרובת מאכל לתקרובת כלים וכמו שכתבתי לעיל, לא הוסיף תיבות זבחי מתים וכתב וז"ל, ותקרובת, כל שכיוצא בו קרב על גבי המזבח כמו מיני מאכל וכו' נאסר מיד, אבל דבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר אלא א"כ עשה ממנו כעין זביחה עי"ש, א"כ מה שכתב לעיל דתקרובת אין לה ביטול קאי על שניהם בשוה, ולשני מיני תקרובת אין ביטול.

וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב י"ז חלק רביעי קנ"ז ע"ד) וז"ל, וזובח בהמה בעלת מום פטור דבעינן זביחה כעין פנים, וה"ה לכל שאר תקרובת עבודה זרה "לענין שלא יבטל" דבעינן כעין מזבח וכו', ואח"כ (שם קנ"ח ע"א) סיים וז"ל, וכל תקרובת ע"ז אין לה ביטול ודוקא דבר אכילה שראוי לעשות ממנו כעין פנים, אבל אם אינו דבר אכילה יש לו ביטול אפילו שהן משמשה כדין ע"ז עצמה עכ"ל.

ז) ובמה שכתבתי בשיטת רש"י מיושב מה שהקשה החזון איש (סימן ס' אות כ' בד"ה וברש"י) עליו וז"ל, וברש"י שם (סוכה ל"ב). פירש עוד שעבודתה כלולב להעבירו בפניה או לזרקה בו, ויש לעי' הא אמרו (ע"ז נ"א).

דורך מקל לפנייה אפילו עבודתה בכך אינה נאסרת דבעינן זריקה המשתכרת, ואם היה הלולב נאסר הרי זה תקרובת עכו"ם ואין לו ביטול וכתותי מיכתת שיעורו ע"ש, ולפי דברינו ניחא דאפשר דמיירי דקצר הלולב לכך דהוי תקרובת ליאסר אבל לא הוי תקרובת לענין ביטול.

ומה שכתב רש"י (יבמות ק"ג:) בסנדל של תקרובת ע"ז וז"ל, שהקריבו ומסרוהו לפניו לשם דורון ע"ש, אלמא דיש דין תקרובת שאין לה ביטול אפילו בכלים י"ל או כמ"ש הבית שמואל (אבן העזר קס"ט סקכ"ג) דכוונת רש"י הוא שעשו להבהמה תקרובת, ואין להקשות דבהמה לשון נקבה והול"ל שהקריבה ומסרה, דהא גם עבודה זרה לשון נקבה ואמר רש"י לפניו, ועוד י"ל דרש"י פירש כאן למאן דלא פרשי (ע"ז נ.) דס"ל דאף כלים ואבנים דתקרובת אין להם ביטול דלא בעי כעין פנים.

ח) אבל שיטת התוס' (ע"ז נ"ב: בד"ה כיון) דתקרובת כלים אין להם ביטול, ותוס' לשיטתו, דהא כתבו (נ. בד"ה בעינן) דמה דאמר הגמרא בעינן כעין פנים דלא ליבטל, פירושו הוא כעין זביחה וזריקה דבר המשתכר ע"ש, וא"כ הא קאמר הגמרא בהדיא אפילו למ"ד דלא פרשי, דאם הוא כעין זביחה דנעשה זבחי מתים ואין להם ביטול. והיה אפשר לומר דאין תלוי זה בזה, דנוכל לומר דאפילו אם פירוש דכעין פנים הוא זביחה וזריקה המשתכר, מ"מ לענין שם תקרובת שאין יכולין ליבטל הוא דוקא בשבירת דבר הבא לפנים, כגון לישה לצורך לחם תקרובת, אלא דהתוס' לא ס"ל כן, אלא כל שהוא כעין זביחה נעשית תקרובת שלא ליבטל.

וכן דעת השאלתית (שאלתא פ"ח) כתוס', שכתב דסנדל של תקרובת איירי בקיצעו מתחלה לכך, וכן דעת הריטב"א (נ"ב: בד"ה כי) והראב"ד (ע"ז נ"ב:).

ד - תקרובת שאין לה ביטול, אם הוא דאורייתא או דרבנן.

א) הנה איתא (ע"ז נ"ב:) כי קא מיבעיא ליה תקרובת לעבודת כוכבים של אוכלין מאי, כיון דאיסוריה לא בטיל כדרב גידל טומאה נמי לא בטלה, או דילמא איסור דאורייתא לא בטיל טומאה דרבנן בטיל עכ"ל הגמרא. קצת משמע מזה דהא דאין לתקרובת ביטול הוא מדרבנן, דבשלמא אם עצם הדין דלית ביטול הוא מדרבנן, יש סברא לומר דהא דהחמירו רבנן הוא בדבר שאיסורו דאורייתא, דכיון דמן התורה נאסר המשיכו רבנן האיסור ואמרו דאסור לעולם ולא מהני ביטול, אבל טומאה דכל הטומאה דרבנן לא החמירו רק בזמן דנקרא תקרובת דאורייתא דהיינו קודם ביטול. אבל אם נאמר דהא דלית ביטול הוא דאורייתא, א"כ ליכא חילוק בהחפצא בין קודם ביטול לאחר ביטול, א"כ אמאי בטלו חכמים הטומאה בביטולו. אבל מ"מ אף דמסתבר צריכין לברר זה בראשונים.

(ב) הרמב"ם (שאר אבות הט פ"ו ה"ז) כתב וז"ל, תקרובת ע"ז מטמאה במגע ובמשא כנבילה ושיעורה בכזית, כל דבר שמקריבין לה בין בשר בין שאר אוכלים ומשקין הכל כנבילה שהכתוב קראן זבחי מתים עכ"ל, והקשה בראש יוסף (חולין י"ג: בד"ה עוד ראיתי) וז"ל, לא ידענא כוונתו אם אי (איכא) אסמכתא דמת, באהל נמי לטמא מדרבנן כר"י בן בתירה, ורבנן לא דרשי כלל לענין טומאה הך היקשא כמ"ש התוס' כאן, וטומאת מגע ומשא הם עצמם החמירו מדרבנן, א"כ לאיזה צורך הביא היקשא דמת וצ"ע.

ונראה דהרמב"ם ס"ל דגם לרבנן למידין טומאת מגע ומשא מאסמכתא דזבחי מתים, אלא דלריב"ב פירוש זבחי מתים הוא דהוקשו למת אדם, וממילא מטמא אף באהל, אבל לרבנן פירוש זבחי מתים הוא כזבחים שמתו הן עצמן, דהול"ל כנבילה. ואף שלמידין דין טומאה משם זבחי מתים, מ"מ הכריח הגמרא (ע"ז ל"ב:) דהמשנה כריב"ב ולא כרבנן, דהמשנה אמר והיוצא אסור, דהיינו אסור בהנאה, מפני שהוא כזבחי מתים, ובשלמא לריב"ב איסור הנאה מרומז בזבחי מתים, דהיינו מת אדם דאסור בהנאה, אבל לרבנן דזבחי מתים היינו נבילה, הלא נבילה מותר בהנאה, וממילא א"א לדמות ולומר הבשר אסור בהנאה כזבחי מתים. (ולפיכך באמת הרמב"ם לא הזכיר הרמז דזבחי מתים לענין הנאה רק לענין טומאה).

והא דתקרובת אסור בהנאה להרמב"ם, היינו כיון דיש גילוי בפסוק ויאכלו זבחי מתים, דהזבח נתעב עכ"פ באכילה מחמת שייכותו לע"ז ויצמדו לבעל פעור, וכמ"ש ג"כ שהוא ענין ע"ז בפסוק אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם, ממילא נאסר בהנאה דנכלל בפ' לא ידבק בידך מאומה מן החרם ובפסוק לא תביא תועבה אל ביתך, וכמ"ש הרמב"ם בעצמו (ע"ז פ"ז ה"ב) ע"ש.

ונמצא ג"כ דלרבנן כיון דקרא דזבחי מתים לא איירי כמת אדם רק כנבילה, ממילא אין כאן דרשה דמה מת אין לו בטילה לעולם, דהלא בין איסור נבילה ובין טומאת נבילה יש לו בטילה, (ולפיכך באמת הרמב"ם לא הזכיר דרשה דזבחי מתים בדין ביטול כלל). וכיון דאין שום דרשה לאסור לעולם א"כ בודאי מן התורה יש לתקרובת ביטול, וכמ"ש בתשובות הב"ח (ישנות סימן קי"ב) דמאחר שהתורה התירה ע"ז ומשמשיה כשבטלה ה"ה תקרובת ע"ז יש לה ביטול אי ליכא קרא לאסור, וא"כ צריכין לומר לרבנן הא דתקרובת אסור לעולם הוא מדרבנן בעלמא.

ובפרט דכן מסתבר להרמב"ם דכתב (שם) וז"ל, עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך, וכל הנהגה באחד מכל אלו לוקה שנים, אחת משום ולא תביא, ואחת משום לא ידבק בידך מאומה מן החרם עכ"ל, דכיון דאיסור הנאה דכל עניני עבודת כוכבים למידים מפסוק אחד, א"כ מסתבר דלכולם יש דין אחד מן התורה כל זמן שאין כאן דרש דאורייתא להיפך, וכיון דע"ז ומשמשיה יש להם ביטול כמו כן תקרובת יש לה בטילה מדאורייתא.

ואין להקשות הלא הרמב"ם (ע"ז פ"ח ה"ט) כתב עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם וכו' ותקרובת עבודת כוכבים אינה בטילה לעולם ע"ש, וכיון דכולל דין ביטול תקרובת יחד עם דין עבודת כוכבים של ישראל דאינה בטלה מדאורייתא, מסתמא גם תקרובת אין לה ביטול מדאורייתא, דזה אינו, דהלא כתב שם דעבודת כוכבים של עובד כוכבים שבאת ליד ישראל אין לו ביטול ואסורה לעולם, וזה הוא רק מדרבנן אטו עבודת כוכבים של ישראל.

ג) ושיטת רש"י (ע"ז מ"ח: בד"ה ועבר תחתיה טהור) דאפילו לריב"ב טומאת תקרובת הוא דרבנן, וכתב שם וז"ל, וקרא דמייתנין בגמרא אסמכתא בעלמא היא וכו' עכ"ל, ומשמע דס"ל דאפילו האיסור תקרובת דמרומו בקרא הוא אסמכתא, דרש"י לא חילק בין איסור לטומאה כמו שחילקו התוס' (ע"ז ל"ב: בד"ה והיוצא אסור), ועוד משמע מרש"י (שם ל"ב: בד"ה מה מת מטמא באהל) דלרבנן אפילו לגבי האיסור לא דרשינן האי אסמכתא, דס"ל לרש"י שם דהדיוק דהוא כריב"ב הוא ממה דמשמע דאיסור הנאה יכולין למילף מזבחי מתים, וזה דלא כרבנן דלהם אין יכולין למילף איסור הנאה משם דלא ס"ל האי אסמכתא כלל (ועי' תוס' והראשונים שם).

והנה הרמב"ן והריטב"א כתבו דלרש"י רבנן דריב"ב לא ס"ל דתקרובת אסור בהנאה והקשו עליו ע"ש בדבריהם, אבל י"ל דלרש"י בין רבנן ובין ריב"ב ס"ל דאיסור הנאה דתקרובת הוא מפסוק זובח לאלהים יחרם, וכמו דמשמע מרש"י בעצמו (ע"ז נ. בד"ה כעין פנים), והוא כמ"ש בהרא"ה דשני דינים יש בהאי קרא, חדא לענין חיוב העובד וחדא לענין תקרובת ע"ש להרא"ה לשיטתו, והיינו דמה שכתב יחרם קאי בין על העובד ובין על הנעבד, ומזה למידין דתקרובת אסור מן התורה לכ"ע, ומה דאמר הגמרא כריב"ב היינו דמלשון המשנה דאסור מפני שהוא כזבחי מתים משמע דמרומו האיסור בהאי קרא וזה ע"כ כריב"ב, דלרבנן כיון דליכא טומאת אהל ע"כ לא דרשינן האי אסמכתא דזבחי מתים כלל, (או לרבנן האי זבחי מתים היינו נבילה כמו שכתבתי להרמב"ם וממילא אין מרומו בו איסור הנאה).

ולפי הנ"ל לרבנן ליכא למדרש כלל מה מת אין לו בטלה אף תקרובת אין לה בטלה, ואפילו נאמר דהלכה כריב"ב מ"מ לרש"י הפסוק לדידיה אסמכתא גמורה וא"כ הא דתקרובת אין לה בטלה לכ"ע הוא רק מדרבנן.

ד) ושיטת התוס' (חולין י"ג: בד"ה תקרובת) וז"ל, ונראה לפרש דלענין איסור לא פליגי, דמקיש רחמנא למת לענין איסור הנאה, דהא כתיב אכילה בקרא ויאכלו זבחי מתים, ובטומאה הוא דפליגי, דרבי יהודה בן בתירא מקיש לגמרי למת אפילו לענין טומאה, וכן משמע דריב"ב לא נקט אלא טומאה, וגבי בשר היוצא דמוקי לה כריב"ב משום דקתני מפני שהוא כזבחי מתים דלא הוה

צריך למיתני כיון דתנא אסור, אלא מיתור לשון משמע דמטמא באהל המת וכו' ע"ש.

והנה הרמב"ן והרשב"א והריטב"א ותוס' הרא"ש כתבו ג"כ כמו התוס' דרבנן דרשי ההיקש לגבי איסור, ומדברי הרמב"ן שכתב וז"ל, ועוד דלקמן פרק רבי ישמעאל "כולי עלמא" אית להו דתקרובת ע"ז אסור בהנאה ע"ש, משמע דס"ל דגם האי דינא דתקרובת לית ליה ביטול קאי אליבא דרבנן.

דנחזי אנן, האי "כולי עלמא" מאי פירושו, אם כוונת הרמב"ן על כל האמורים דשם, וס"ל דכיון שפסקו דאסור בהנאה בודאי זהו שיטת החכמים, דאל"כ לא היו פוסקים כריב"ב (אף דיש סתם משנה כוותיה, ויהיה זה שלא כדברי הריטב"א שפסק כריב"ב), א"כ משמע דגם דברי רב גידל אמר רב דלית ליה ביטול הוא אליבא דרבנן.

ואי אין כוונת הרמב"ן על האמורים כמו רב ורבי יוחנן, דאין להביא ראיה מהם דאפשר דפסקו כריב"ב (וכמו שבאמת פסק הריטב"א), אלא כוונתו במה דאמר "כולי עלמא" הוא בין רבנן דפרשי ובין רבנן דלא פרשי (ע"ז נ.), וראיתו דלכ"ע אית להו איסור הנאה ממה שאמר הגמרא בטעמא דאיכא דלא פרשי הוא משום דבעינן כעין פנים וליכא, ולא אמר הגמרא הטעם דלא פרשי משום דס"ל כרבנן דתקרובת אינו אסור בהנאה, ועכ"פ היה לו להגמרא לומר איבעית אימא דפליגי אי אסור בהנאה, ומדלא אמר מוכח דלכ"ע אסור בהנאה, א"כ לפי סברא זה גם מוכח דלכ"ע תקרובת אין לו ביטול, דאם לחכמים יש לה ביטול, א"כ הו"ל להגמרא לומר דמאן דלא פרשי הוא משום ס"ל דכל תקרובת יש לה ביטול, ועכ"פ היה לו לומר ואיבעית אימא דפליגי אי תקרובת יש לה ביטול, ומדלא אמר מוכח דלכ"ע אין לה ביטול (ומש"ה אמר הגמרא רק דפליגי אם בעינן כעין פנים).

וכן משמע מלשון הריטב"א דכתב וז"ל, קשיא טובא דהא לעיל אסרו יינן של גוים בהנאה במשנתינו, ולא אמרו דתהוי ריב"ב, וכן בעורות לבובין, וכן "בכל" מקום שאמרו דתקרובת ע"ז אסור בהנאה עכ"ל, ג"כ משמע דקאי גם על דינא דתקרובת אין לה ביטול, דהא גם על דינא דרב גידל אמר רב לא אמר הגמרא דלהוי כריב"ב. וכן כתב התוס' הרא"ש בהדיא דרבנן מודי דלית להו ביטול. וכן כתוב בתוס' הר"ש משאנן בהדיא.

והנה הרמב"ן הריטב"א כתבו שניהם דבר אחד, וז"ל הריטב"א, וא"ת ומ"ש דדרשי רבנן זבחי מתים לאיסור הנאה בלחוד ולא לטומאה, דהא אין היקש למחצה, ויש לומר דסבירא להו דכיון דבקרא כתיב אשר חלב זבחימו יאכלו ודוד ג"כ אמר ויאכלו זבחי מתים, מכלל דלענין אכילה הוא דאיתקש, ובא דוד ופירש שיש בלשון הזה איסור הנאה כמתים, אבל לטומאה לא איתקש. וריב"ב סבר דלגמרי איתקש וכו' ע"ש.

והנה התוס' (חולין הנ"ל) כתבו דלריב"ב טומאות אהל דאורייתא, משמע דדברים דלמדין מקרא דויאכלו זבחי מתים הוא גילוי דאורייתא בהאי קרא דאשר חלב זבחימו יאכלו, וא"כ כיון דלרבנן איסור הנאה ודין דלית ביטול הוא בקרא דויאכלו זבחי מתים, זהו גילוי למה שכתב אשר חלב זבחימו יאכלו דאסור בהנאה ולית ליה ביטול מדאורייתא, וא"כ לכאורה משמע דדין דתקרובת לית ליה ביטול הוא דאורייתא.

אלא די"ל כיון דאיכא סברת הב"ח (מובא סק"ב) דאם ע"ז יש לה בטילה ה"ה תקרובת, ואפשר שהוא ק"ו דאם עיקר האיסור יש לו ביטול כ"ש הטפל, א"כ אפשר דאף דלענין איסור מודים חכמים דאיתקש למת, מ"מ לענין איסור הנאה הוי היקש כעין דאורייתא אבל לענין ביטול אינו אלא היקש דרבנן, דהוא נגד הסברא ולא אמרינן על זה אין היקש למחצה (עי' בכורות ל"ג. בתוס' ד"ה ובית הלל), בפרט שאינו היקש גמור רק גילוי לפסוק אשר חלב זבחימו או ואכלת מזבחו.

והנה התוס' והראשונים הנ"ל כתבו דהא דמוקמינן בשר היוצא אסור כריב"ב הוא משום יתור לשון "מפני שהוא כזבחי מתים" דמזה משמע דאתא תנא למימר שהוא כמת לגמרי אפילו לטמא באהל, ולכאורה מנין שהיתור אתא לטומאה, דהא אפשר דהיתור בא ללמד שהבשר הוא כזבחי מתים דאסור לעולם, דאין לתקרובת ביטול לעולם, וא"כ אפשר דהמשנה גם לרבנן, וצ"ע.

והנה אפילו נאמר דגם הא דאין ביטול הוא דין דאורייתא, מ"מ מסתבר לומר להני ראשונים הנ"ל, דכל דין איסור תקרובת הוא רק בדבר שהוא מאכל, דכיון שנכנס בגדר "ויאכלו" זבחי מתים לגבי איסור וחל עליו איסור אכילה, אז ג"כ חל איסור הנאה, אבל דבר שאין בו איסור אכילה אפשר שאין בו איסור הנאה מן התורה אלא מדרבנן.

ועוד כדכתב הרשב"א (ע"ז נ"א: בד"ה יינות) דבאמת פשטות פסוק דזבחי מתים הוא דבר שיש בו שני דברים יחד, שהדבר הנאסר הוא כעין פנים וגם נעשה בו עבודה כעין פנים, אלא (דלרב) נעשה תקרובת היכא דדומיא דזבחי מתים מצד השבירה אף שאינו כעין פנים, וה"ה אם החפץ כעין פנים אף שלא נעשה כעין עבודת פנים עי"ש, וא"כ אפשר כיון דאינו ממש כעין זבחי מתים הוא רק תקרובת דרבנן ולא דאורייתא, ואפילו נאמר שהוא דאורייתא ג"כ מ"מ מה שאין ביטול אפשר דמדאורייתא קאי רק על פשטות הקרא זבחי מתים ממש היינו שהוא דומה בשני צדדים, אבל בצד אחד הוא דרבנן.

ה - אם בעינן כעין זריקה או כעין שבירה לפני העבודה זרה

א) איתא (חולין מ.) אמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה, ובתוס' (בד"ה לפני עבודת כוכבים)

וז"ל, אין לפרש דוקא לפני עבודת כוכבים וכרבי יהודה בן בבא דאמר לקמן אין מנסכין יין אלא לפני עבודת כוכבים וה"ה שאר עבודות, דנראה דדוקא לענין ניסוך קאמר, דבכל דוכתא דאיירי בשוחט לא נקט לפני עבודת כוכבים, ועוד וכו' עי"ש. ולפיכך הטור והמחבר ג"כ דקדקו שלא לזכור תיבת לפני (י"ד סימן ד') בדין שוחט לעבודת כוכבים, וכן הטור (י"ד סימן קכ"ג) לא הזכיר לפניו ביין נסך, רק כתב יין שנתנסך לע"ז אסור בהנאה, וכן הרמ"א (שם, המחבר לא הזכיר דין יין שנתנסך לע"ז) כתב יין שנתנסך לאלילים.

והנה אין ללמוד מדין שחיטה וניסוך שאפילו אם עשה רק כעין שחיטה או כעין זריקה לע"ז לא בעינן לפניו, חדא דהא חזינן דרבי יהודה בן בתירא ורבי יהודה בן בבא ס"ל דאף דבשחיטה לא בעינן לפניו מ"מ בניסוך בעינן לפניו, ואם בניסוך שהיא עבודה גמורה של פנים ס"ל לריב"ב דבעינן לפניו אפשר דהיכא דלא הוי רק כעין זביחה וכעין זריקה בעינן לכ"ע לפניו. ואף דכעין זריקה וכעין זביחה הם תולדות מ"מ אפשר דלא מקרי עבודה ותקרובת רק אם יש עוד תנאים, דאפשר דאין תולדותיהן כיוצא בהן ממש. וכן רואים דס"ל לרש"י והטור והרא"ש ועוד הרבה ראשונים דרק אם עובדין אותה במקל אז נחשב שבירת מקל כעין זביחה, וא"כ אפשר דבעינן גם תנאי של לפניו ליחשב כעין זביחה.

(ב) ונראה דכיון דהגמרא (ע"ז נ:) אמר שבר מקל "לפניה", נסך "לפניה" עביט של מימי רגלים (ושינה מספת לה צואה לגירסתינו), ולא דקדק התוס' (וכן שאר הראשונים) לומר שהוא לאו דוקא, בודאי ס"ל שהוא דוקא, דאין לומר דסמך על מה שכתבו במסכת חולין דהא אין ללמוד משם כמו שכתבתי לעיל. (ואעפ"י שניסוך מים לא בעינן לפניו, כאן שהוא ניסוך מי רגלים אינו נחשב רק לבחינת "כעין").

וכן נראה שהוא דעת הטור, דבהלכות שחיטה (י"ד סימן ד') דקדק שלא לכתוב לפניו אף שבגמרא כתב לפניו, וכאן בהלכות עבודת כוכבים כתב שבר מקל "לפניה", וכן כתב שחט "לפניה" חגב נאסר אפילו אין דרך לעבדה בחגב משום דדמי טפי לשחיטה, הנה הגמרא לא אמר אלא שחט "לה" חגב והטור שינה לכתוב "לפניה" אף דכאן הוא דמי לשחיטה, א"כ בודאי משמע דס"ל דבהני עבודות שהן רק בבחינת "כעין" בעינן דוקא לפניו. וכן נראה שהוא דעת המחבר שכתב ממש כמו שכתב הטור.

וכן נראה דעת הרמב"ם דכתב (ע"ז פ"ג ה"ד) וז"ל, ספת לה צואה או שניסך לה עביט של מי רגלים חייב, שחט לה חגב פטור אלא א"כ היתה עבודתה בכך, וכן אם שחט לה בהמה מחוסרת אבר פטור אלא א"כ היתה דרך עבודתה בכך, עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרת זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת וכו' עכ"ל, הנה בספת לה צואה

וניסוך מי רגלים שהם שם ניסוך ממש (אף שאינה בחפצא של פנים) כתב לה ולא כתב לפניה, דס"ל כיון שהוא ממש אותה עבודה של פנים חייב אפילו לא עשתה בפניה, וכן בשחיטה כתב שחט לה חגב שחט לה בהמה, דכיון שהיא שחיטה גמורה לא בעינן בפניה, אבל במקל שהוא רק בבחינת "כעין" שינה הרמב"ם לכתוב "בפניה" דס"ל דכל שהוא בבחינת כעין בעינן בפניה.

ונראה דהטור והמחבר ס"ל דגם בבצרון מתחלה לכך או התיכן מתחלה לכך אינו חייב ואינו נאסר רק אם עשה לפני העבודת כוכבים. דהנה הם ס"ל דפרכילי ענבים ועטרות של שבולים אינם נחשבים כעין פנים להיות נאסר בהבאה לפנים גרידא, וכמו שכתבו כל מיני מאכל כגון בשר יינות שמנים וסלתות מים ומלח אם עשה ממנו תקרובת שהניחו לפניה וכו', הנה השמיטו פרכילי ענבים ועטרות של שבולים, וכן הרא"ש השמיטום, וא"כ צריכים לתרץ המשנה דבצורם מתחלה לכך כמו שכתב הגמרא, ואם נאמר דבמה שבצורם בתחלה לכך לא בעינן "לפניה" אף ששבר מקל בעי לפניה, א"כ היה להם להביאם כדנ"ל שנלמוד חידוש זה, אלא ודאי דגם בבצורם מתחלה צריכים "לפניה" ככל תקרובת שהוא רק בבחינת "כעין" ומשום הכי לא כתבו דין זה. (ועי' לעיל סימן ב. אות ג'). וכן מוכח ממה שכתבו שחט "לפניה" חגב.

ג) אבל מהרשב"א משמע שהוא מחלק בין כעין דשחיטה לכעין דזריקה, דבכעין דשחיטה לא בעינן לפניה אבל בכעין זריקה בעינן לפניה. דהנה הרשב"א כתב (ע"ז נ"א: בד"ה ואותן ככרות) דאותם אוכליאש אסור משעת לישא דהוי כעין זביחה, אע"פ שאינו משתבר לפני הע"ז, שהרי השוחט לשם הרים הרי זה זבחי מתים אע"פ שאינו לפני הע"ז עי"ש, אלמא דס"ל כל שהוא כעין שחיטה לא בעינן לפניה.

ואין לומר דזהו רק לשיטתו דס"ל דרבי יוחנן אינו מחייב רק כעין פנים ממש, דהיינו בדברים שמביאים ממש בפנים שהם דומים לשחיטת בהמה שמביאים בפנים, אבל להשיטות דס"ל דחייב אפילו במקל שהוא דבר שאינו בא בפנים להם צריכים שיהיה דוקא "לפניה" כיון שאינו ממש כעין פנים, דהא הרשב"א כתב (שם נ"ב. בד"ה ותיבעי ליה כלים) וז"ל, והראב"ד ז"ל מפרש לה בתקרובת, נראה דס"ל דרבי יוחנן כעין זביחה נמי אית ליה, והכא בכלים המשתברים קאמר דומיא דאוכלין המשתברים, וכגון שהתיכן מתחלה לכך, ואי נמי בכלים ששבר לפניה כגון ששבר מקל לפניה וכו' עי"ש, משמע דמה שכתב כגון שהתיכן מתחלה לכך היינו אפילו שלא בפניה כמו בלישה, דאל"כ היה לו לכתוב שהתיכן מתחלה לפניה כמו שכתב ששבר לפניה.

וע"כ נראה דס"ל להרשב"א דיש שתי בחינות, בחינת שחיטה שהיא המהווה להבשר והדם להיות ראויין לתקרובת, והיא ההכנה לתקרובת, כל שהוא באותה בחינה אין צריך להיות לפניה, דההכנה שאינה עצם העבודה אין

צריכין לפנייה. ודומה לזה היא הלישה דהתקרובת היא הלחם, ועל ידי הלישה נתהווה הלחם, וכן בצרן מתחלה דנעשה תלוש וראוי לתקרובת, וכן התיכן מתחלה לכך דנתהווה הכלי על ידו ונעשה חפצא הראוי לתקרובת, כל זה הוא דומה לשחיטה ואין צריך לפנייה.

דברי אהרן

אבל שבירת מקל וכדומה שלא נשתנה החפצא ממה שהיה, אלא שעכשיו הוא עושה מעשה לעבד את הע"ז זה לא נחשב לשחיטה גמורה אף שהיא כעין שחיטה, ואין לחייבו ולאסרו רק אם היא כחינת תקרובת ממש, ולהיות תקרובת בעינן לפנייה דוקא כמו שביארתי לעיל (סימן ב. אות א') דתקרובת הוא בזריקתן "לפניה" או בהעמדתן "לפניה", וגם דהע"ז רוצה בזה להנאת עצמותה וענין הנאת עצמותה ניכר רק כשעושין דבר לפנייה ממש, (גם י"ל דכיון דלא נחשב כשחיטה גמורה כנ"ל ורק הוא כעין שחיטה בעינן תנאי דלפניה ג"כ), על כן כתב הרשב"א בכלים ששבר "לפניה" כגון שבר מקל "לפניה". ולפי זה כ"ע ס"ל דבשבר מקל בעינן לפנייה דוקא, וכל המחלוקת הוא בדבר שבחינת שחיטה ממש, דבר שעושין מתחלה לכך ונעשה חפצא אחרת ממה שהיה. (אבל בניסך יין ממש שהוא ממש עבודת פנים לא בעינן לפנייה אף שהיא תקרובת, ודי במה שהוא חפצא של תקרובת פנים).

* * *